

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมามีอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในเมืองไทยได้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และได้รับการให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยรัฐบาลได้บรรจุให้อยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ มีการเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงใหม่ อันเนื่องมาจากเสน่ห์และเอกลักษณ์ วัฒนธรรมอันงดงาม จังหวัดเชียงใหม่เป็นดินแดนอันเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน เป็นศูนย์กลางทางศิลปวัฒนธรรมและศาสนา มีประเพณีอันดีงามและมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันได้แก่ ภูเขา น้ำตก ป่าไม้ที่มีความงดงาม ร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ ตลอดจนเป็นเมืองที่มีผู้คนมีน้ำใจไมตรีต้อนรับขับสู้ผู้มาเยือน ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ กล่าวขวัญถึงเสมอ สามารถดึงดูดใจผู้คนทั้งหลายพากันเดินทางมาเยี่ยมเยียนมิได้ขาด ในอดีตการท่องเที่ยวมักเป็น Mass Tourism นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเที่ยวแบบ Industrial Tourism (เดชา โด้งสูงเนิน 2543, อ้างในสมศักดิ์ เตชะเอราวัณ) โดยรีบเร่งในการท่องเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ ตามที่บริษัททัวร์ได้จัดไว้ให้ ส่วนการท่องเที่ยวสมัยใหม่เป็นการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบการจัดการแบบใหม่ คือมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนและอนุรักษ์สภาพแวดล้อม วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ผลกระทบย่อยที่สุด และชุมชนมีส่วนร่วมอย่างน้อยที่สุดคือ รายได้อย่างยุติธรรม มิใช่เป็นเพียงอุตสาหกรรมที่ตักตวงเอาผลประโยชน์แต่เพียงฝ่ายเดียวเช่นที่ผ่านมาในอดีต (วรรณพร วนิชชานุกร, 2540)

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ที่เน้นบทบาทการพัฒนาชุมชนและการที่รัฐบาลออกกฎหมายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ทำให้องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับการสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นจุดขาย นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ประกาศ “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” ให้เป็นวาระแห่งชาติซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 เพื่อที่จะให้การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเป็นของประชาชนอย่างเป็นธรรมและมี

ประสิทธิภาพเพื่อให้ผลพวงที่เกิดจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง รวมไปถึงการร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น และได้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งชุมชน โดยมีรูปแบบที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เรียกว่า โฮมสเตย์ การท่องเที่ยวเดินป่า การเรียนรู้วัฒนธรรม เป็นต้น โดยการท่องเที่ยวในลักษณะนี้จะมีกิจกรรมต่าง ๆ ตามความต้องการของนักท่องเที่ยวรวมอยู่ด้วย ทั้งยังได้มีการเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และหัตถกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่ง รวมไปถึงการศึกษาระบบชาติ ผลิตภัณท์ในป่าอีกด้วย จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวและเกิดขึ้นอย่างกว้างภูมิภาคภายในประเทศ ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชน หรือการท่องเที่ยวในชนบท

จากตารางที่ 1.1 ได้แสดงให้เห็นถึงปริมาณนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งในแต่ละปีปริมาณผู้มาท่องเที่ยวมีปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าธุรกิจหลักของจังหวัดเชียงใหม่ก็คือ ธุรกิจท่องเที่ยว เพราะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้เป็นจำนวนมาก ในช่วงปี 2540 – 2551 นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดเชียงใหม่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเศเฉลี่ยอยู่ที่ 4,592,795 คนต่อปี

ตารางที่ 1.1 จำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเศ ที่เดินทางเข้ามาในจังหวัด เชียงใหม่

นักท่องเที่ยว	พ.ศ. 2546	พ.ศ. 2547	พ.ศ. 2548	พ.ศ. 2549	พ.ศ. 2550	พ.ศ. 2551
ชาวไทย	1,922,059	2,101,099	2,160,142	3,539,772	3,601,727	3,842,549
ชาวต่างชาติ	1,477,847	1,797,444	1,837,634	2,050,554	1,755,140	1,470,802
รวม	3,399,906	3,898,543	3,997,776	5,590,326	5,356,867	5,313,352

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่

จากตารางที่ 1.2 ได้แสดงให้เห็นถึงรายได้จากธุรกิจท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ส่วนมาก มีจุดมุ่งหมายที่จะมาสัมผัสกับวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม และธรรมชาติที่สวยงามของจังหวัดเชียงใหม่ จึงถือได้ว่า เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวในระดับประเทศ และระดับนานาชาติ ปี พ.ศ. 2549 จังหวัดเชียงใหม่ มีรายได้จากการท่องเที่ยวจำนวน 39,785 ล้านบาท อยู่ในอันดับที่ 4 ของประเทศรองจากจังหวัดกรุงเทพมหานคร ภูเก็ต และชลบุรี จึงกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับประชากรในพื้นที่ได้เป็นจำนวนมาก

ตารางที่ 1.2 รายได้ทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศในจังหวัดเชียงใหม่

รายได้ (ล้านบาท)	พ.ศ. 2546	พ.ศ. 2547	พ.ศ. 2548	พ.ศ. 2549	พ.ศ. 2550	พ.ศ. 2551
ชาวไทย	18,860.03	20,831.85	12,187.18	19,085.64	20,777.66	22,928.84
ชาวต่างชาติ	19,430.89	24,235.04	18,933.25	20,699.42	18,116.59	15,206.49
รวม	38,290.92	45,066.89	31,120.43	39,785.06	38,894.25	38,135.33

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงใหม่

เชียงใหม่มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 20,000 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 25 แห่ง รวมเนื้อที่ประมาณ 16,000 ตารางกิโลเมตร ซึ่งส่วนมากเป็นป่าเบญจพรรณ ป่าดิบเขา และป่าเต็งรัง และมีอุทยานแห่งชาติ 6 แห่ง รวมเนื้อที่ประมาณ 4,054.90 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ที่กล่าวถึงเหล่านี้ส่วนมากอยู่ในบริเวณเทือกเขา ทั้งบริเวณที่มีความสูงไม่มากนักจนกระทั่งสูงมาก มีความหลากหลายทางธรรมชาติ อีกทั้งยังมีชุมชนดั้งเดิมของชนเผ่าต่าง ๆ หลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ตามวิถีชีวิตของชนพื้นถิ่นอย่างยาวนานในอาณาบริเวณพื้นที่ป่า และบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญมากที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบันเพิ่มมากขึ้น

รูปแบบการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ นั่นกล่าวได้ว่ามีการท่องเที่ยวแทบจะครบทุกรูปแบบของประเภทการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นการท่องเที่ยวและเยี่ยมชม

สถานที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรม เช่น การชมสถานโบราณวัตถุ โบราณสถาน ปราสาท พระราชวัง วัด ประเพณี รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ซึ่งการท่องเที่ยวลักษณะนี้จะมีปริมาณที่ค่อนข้างมากเนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน ทั้งยังมีโบราณสถาน วัด ประเพณีต่าง ๆ มากมายที่เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในประเภทต่อมาจะเป็นการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ เช่น การเดินทางไปเยี่ยมชมลูกค้ำ หรือดูผลงานและได้ไปท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้นๆ ประมาณ 1-2 วัน ก็มีนักท่องเที่ยวที่เดินทางลักษณะนี้จำนวนมาก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นหน่วยงานราชการ ก็จะมีการท่องเที่ยวในลักษณะศึกษาดูงาน เนื่องจากจังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่มีสภาพแวดล้อมดี ทั้งยังมีโรงแรม และรีสอร์ท จำนวนมากที่รองรับการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ การท่องเที่ยวประเภทต่อมาก็คือการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมเช่น สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยงรวมถึงแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ โดยการท่องเที่ยวลักษณะนี้ในจังหวัดเชียงใหม่จะเป็นลักษณะของการเที่ยวชมสวนผลไม้ และสวนดอกไม้ รวมไปถึงการท่องเที่ยวในพื้นที่โครงการหลวงต่าง ๆ ก็ถือได้ว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมค่อนข้างมาก และสุดท้ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การเดินทางไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นที่นิยมอย่างมากของนักท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลาปัจจุบัน

หมู่บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นอีกแห่งหนึ่งที่ริเริ่มจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเมื่อปี 2543 และได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่บนภูเขาที่มีความสูงอยู่ในระดับประมาณ 700 - 1800 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ห่างจากเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 50 กิโลเมตร มีการเดินทางถึงค่อนข้างสะดวก มีการจัดการภูมิทัศน์อย่างสวยงาม มีบ้านพักในชุมชน แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติในพื้นที่ใกล้เคียงหลายแห่งจึงทำให้มีนักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปเที่ยวศึกษาธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น (สมศักดิ์ เตชะเอราวัณ , 2543) ประกอบกับหน่วยงานท้องถิ่นของรัฐ และเอกชนได้แสดงการยอมรับ โดยจัดให้มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งนี้ซึ่งเป็นการเพิ่มกระแสความต้องการที่จะมาเที่ยวในหมู่บ้านนี้เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน จากกระแสนิยมในการท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นนั้นทำให้เกิดความกังวลในเรื่องปริมาณนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น ซึ่งอาจทำให้

ไม่สามารถควบคุมคุณภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนได้ อันอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในอนาคตของหมู่บ้านนี้ได้ ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน อีกทั้งได้ศึกษาถึงข้อเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลในช่วงก่อนที่จะมีการท่องเที่ยวกับช่วงหลังจากที่มีการท่องเที่ยว ว่าเกิดผลดีและผลเสียในด้านต่าง ๆ อย่างไรบ้าง เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบว่ามีประโยชน์ หรือโทษอย่างไร เพื่อที่จะสามารถนำไปเป็นแนวทาง ในการส่งเสริมและป้องกัน เพื่อให้ท้องถิ่นและชุมชนได้รับผลประโยชน์มากกว่าผลเสีย ทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชนนำไปกำหนดแนวทางในการ ศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อท้องถิ่นในพื้นที่อื่น ๆ หรือเพื่อพัฒนาต่อไปในอนาคต

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาถึงการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เพื่อศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในด้านดีหรือด้านเสีย หากแต่มีการค้นคว้าวิจัย หาข้อมูลมาเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นก็สามารถทำให้รู้ว่า ควรจะส่งเสริมในด้านไหน และป้องกันด้านไหน เพื่อให้ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นเป็นประโยชน์มากที่สุดแก่ตัวชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้ผลการศึกษาที่เกิดขึ้นยังสามารถเป็นแนวทางให้กับกลุ่มบุคคล หรือองค์กรอื่นนำไปศึกษาเพิ่มเติมเพื่อพัฒนางานวิจัย และกรณีศึกษาอื่น ๆ ให้มีมากขึ้นไปในอนาคต

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ของการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ธรรมชาติเพื่อทำความเข้าใจในธรรมชาติ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมในพื้นที่แห่งนั้น การเข้าไปในพื้นที่ต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ โอกาสทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นต้องสอดคล้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน (Home Stay) หมายถึง การให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวในลักษณะบ้านพักของชุมชน ใช้บ้านของชาวบ้านที่มีห้องหรือพื้นที่ที่พอจะรับแขกผู้มาเยือนได้ โดยเจ้าของบ้านพอใจและยินดีที่จะแบ่งปันรับนักท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ และความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตใต้สำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ราษฎรในท้องถิ่น และผู้ประกอบการ

ช่วงก่อนที่จะมีการท่องเที่ยว หมายถึง ช่วงระยะเวลาก่อนปี พ.ศ. 2543 ซึ่งชุมชนบ้านแม่กำปองยังไม่ได้มีการจัดตั้งชุมชนให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ช่วงหลังจากมีการท่องเที่ยว หมายถึง ช่วงระยะเวลาหลังปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นช่วงที่ชุมชนบ้านแม่กำปองได้ริเริ่มจัดตั้งชุมชนให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาจนถึงปัจจุบัน